

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Avstamp: Svenska folkets värden och syn på brännande samhällsfrågor*.

Citation for the original published chapter:

Hagevi, M. (2010)

Vad vill religionskritikerna?.

In: Magnus Hagevi (ed.), *Avstamp: Svenska folkets värden och syn på brännande samhällsfrågor* (pp. 118-145). Växjö: Linnaeus University Press

Surveyinstitutet

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-7935>

AVSTAMP

SVENSKA FOLKETS VÄRDEN OCH SYN PÅ
BRÄNNANDE SAMHÄLLSFRÅGOR

· SURVEYINSTITUTET ·

VOLYM 1

Redaktör Magnus Hagevi

Avstamp

**Svenska folkets värden och syn på brännande samhällsfrågor
Surveyinstitutet volym 1**

Redaktör: Magnus Hagevi

Omslagsbild: Anna Svensson

Omslag: Elisabeth Funkquist

Förlag: **Linnæus University Press**, 2010

Telefon: 0772-28 80 00

Postadress: Linnéuniversitetet, Linnæus University Press, 351 95 Växjö

Webbplats: <http://lnu.se/forskning/linnaeus-university-press>

Tryck: Intellecta Infolog, Göteborg 2010

© 2010 Författarna.

ISBN: 978-91-86491-34-5

VAD VILL RELIGIONSKRITIKERNA?

MAGNUS HAGEVI

Med förnyad styrka har en religionskritisk röst gjort sig hörd i den svenska samhällsdebatten. Som ett eko från femtiotalsfilosofen Ingemar Hedenius har religionens roll i samhället ifrågasatts (Johansson 2005; Sturmark 2006). En motor i debatten har det religionskritiska förbundet Humanisterna varit. Flera har dock reagerat mot religionskritiken (Se t ex Rosenberg 2009a; Svenungsson 2009). Religionskritikerna har då genmält varför inte religion ska få granskas och kritiseras (Ulvacus 2006; Andersson m fl 2009; jfr Bergström 2009).

Med tanke på hur mycket de själva gjort anspråk på att granska och kritisera, är det förvånansvärt i hur liten utsträckning religionskritikerna själva blivit granskade. Avsikten med detta kapitel är att använda Survey 2009 för att kartlägga politiska åsikter bland religionskritiker i den svenska befolkningen.¹

Med religionskritik menas här negativa ställningstaganden mot innehållet i religioners utsagor och religiöst beteende samt konsekvenser av religion och religiositet. Religionskritik kan således riktas mot religion som allmänt fenomen eller mot en specifik religion eller religiös inriktning. Det finns ingenting i denna definition av religionskritik som innebär att religionskritik inte skulle kunna levereras av religiösa personer. Såväl religiösa som sekulära individer kan således vara religionskritiska. Det är dock rimligt att anta att religionskritik är mer vanligt förekommande bland sekulära personer än bland religiösa. Det kan därför vara av intresse att förutom sambandet mellan religionskritik och politisk opinion dessutom studera relationen mellan olika

¹ Det kanske är bäst att redan från början nämna att avsikten inte är att analysera förbundet Humanisternas ställningstaganden eller vad deras medlemmar anser, utan att analysera vilka politiska opinioner som har samband med religionskritiker i den svenska befolkningen. Undersökningen begränsar sig till en kartläggning av sådana samband och uttalar sig inte om eventuella orsaksfaktorer.

former av icke-religiositet och beteenden samt förekomsten av religionskritik. Även detta är möjligt att genomföra med Survey 2009.

VAD ÄR RELIGION OCH POLITISK OPINION?

Religionskritiker kritiserar alltså religion. Vad är då religion? Religion kan definieras på olika sätt. En vattendelare är funktionalistiska och substantiella definitioner av religion. Funktionalistiska definitioner utgår från vad religion gör: stilla oro, ge trygghet, ge sammanhållning och gemenskap, värna det bestående etcetera. Substantiella definitioner identifierar vad religion är för något: en tro på något bredvid det naturliga, till exempel. Problemet med funktionalistiska definitioner är att alltför många fenomen kan komma att identifieras som religion. Nästan allt som innebär en viss grad av engagemang, betydelse och/eller övertygelse kan då passera som en religion: supporterns engagemang för sitt fotbollslag, marxistens övertygelse om partiets betydelse eller till och med ateisters engagemang för ett icke-religiöst samhälle. Därför används en substantiell definition av religion som ligger nära den vardagliga användningen av begreppet: religion är trossystem och beteenden vilka är relaterade till en uppfattning av en gränsöverskrivande verklighet bredvid den naturliga som förenar dem som underkastar sig den i en gemenskap (Dobbelaere 1981; Bergfeldt 1998). Religionskritiker kan även kritisera religiositet, det vill säga individens subjektiva perception av en transcendent och icke-naturlig verklighet (Hagevi 2009).²

I detta kapitel analyseras religionskritikers politiska opinion. Politik är den bestämmande fördelningen av materiella och icke-materiella värden i hela samhället (Easton 1965). Politisk opinion är individens reaktion på ett politiskt förslag. Individen kan till exempel vara för eller emot ett förslag, men det är också möjligt att personen inte har någon åsikt. Ett vanligt antagande är att politisk opinion delvis orsakas av attityder hos individen och delvis av det stimuli som individen konfronteras med: presentationen av förslaget och strukturen på de möjliga svarsalternativen (Wiebe 1953; Price 1992; Glynn m fl 1999).

² Med transcendent avses ett övernaturligt fenomen.

VAD STÅR SKRIVET?

Vad gäller religiositet har forskningsintresset riktats mot religiösa grupper och deras politiska opinion (se t ex Hagevi 2009). Det internationella forskningsläget har inte heller visat den religionskritiska politiska opinionen någon större uppmärksamhet (se dock Nicolet och Tresch 2009; Baker och Smith 2009; jfr Moberg 1982). Detta hör till viss del samman med att den växande gruppen icke-religiösa länge var ett negligerat forskningsobjekt (för ett undantag, se Vernon 1968). I tidigare forskning har det varit vanligt att endast kategorisera människor som inte trodde på Gud eller inte var religiöst aktiva med en gemensam etikett av typen ”sekulära”, ”icke-kyrkobesökare” och liknande. Detta kan tyckas vara underligt då andelen som inte tror på Gud, aldrig besöker religiösa möten eller som inte genomför några andra religiösa aktiviteter har vuxit i och med den ökade sekulariseringen (Hagevi 2009).

Den framväxande forskningen har dock visat på intressanta religiösa skillnader bland icke-religiösa personer (se t ex Storm 2009; Baker och Smith 2009; Botvar 2009). För det första finns en grupp som är religiösa – de tror på Gud, en andlig värld eller ber till Gud – men som inte besöker religiösa möten. Dessa kan kallas för *privatreliösa* (Nicolet och Tresch 2009). Det är främst privatreliösa som uppmärksammats i tidigare forskning (Hamberg 1989; Davie 1994, 2000; Heelas 2002; Heelas m fl 2005; Botvar 2009). Däremot har intresset varit mindre för personer som varken är privatreliösa eller religiösa i en mer traditionell tappning. Forskare har bland dessa kunnat urskilja tre grupper. För det första finns det en grupp som är *religiöst indifferent*: de verkar inte ha något intresse av religion, de tror inte på Gud men något aktivt ställningstagande för en sekulär ståndpunkt finns inte heller (Zuckerman 2008). En andra grupp är dem som aktivt tagit ställning som icke-troende och som är medvetna och uttalade *ateister*. Dessa uttalar bestämt att någon gud inte existerar (Baker och Smith 2009). Till dessa har också lagts *agnostiker* som uppger sig inte veta om det finns någon gud och att det inte är möjligt att göra ett sådant ställningstagande (Baker och Smith 2009). Någon forskning om religionskritiker har jag inte funnit.

EN ANALYS I FYRA STEG

Den föreliggande analysen sker i fyra steg. Ett första steg är att undersöka olika former av icke-religiositet: religiös indifferens, passivitet, frånvaro av tro på Gud eller någon annan form av andlighet vid sidan av den naturliga verkligheten, agnostiskt ställningstagande och ateistisk identitet. Däremot undersöks inte privatreligiositet, då detta faktiskt är en form av religiositet.

Det andra steget består i att redovisa olika sorters religionskritik.

I ett följande steg relateras de olika formerna av icke-religiositet med religionskritiska ställningstaganden. Såväl icke-religiösa som religiösa människor kan i olika stor utsträckning vara religionskritiska, men redovisningen tar bara upp sambandet mellan olika former av icke-religiositet och religionskritik. Analyserna visar om en del former av icke-religiositet tenderar att vara mer religionskritiska än andra former av icke-religiositet.

I det fjärde och sista steget av analyserna redovisas sambandet mellan religionskritik och politisk opinion. Det är en bred första kartläggning av sådana relationer. Hela 48 politiska opinioner relateras till religionskritik.

Kapitlet avslutas med några generella slutsatser och en diskussion.

OLIKA FORMER AV ICKE-RELIGIOSITET

I Survey 2009 finns flera frågor om individens religiositet. Några av frågorna berör religiöst beteende, andra religiösa attityder och föreställningar. Genom att analysera personer som på olika sätt uppger sig vara religiöst ointresserade, passiva eller sakna religiös tro och liknande erhålls olika mått på icke-religiositet. Icke-religiositet kan således ha olika former. En form av icke-religiositet är religiöst ointresse, indifferens eller passivitet. Frågan ”Hur intresserad är du i allmänhet av religion?” tar upp det religiösa intresset. De som angivet sig vara ”inte alls intresserad” betraktas som religiöst

indifferentia.³ Religiöst passiva är de som uppgivet att de "ingen gång" bett till Gud eller "ingen gång" gått på religiöst möte under den senaste tolv månadsperioden.⁴ Dessa kategoriseras som "ber aldrig till Gud" respektive "går aldrig på religiösa möten". Ett annat ställningstagande mot organiserad religion är att inte vara medlem i någon kyrka, muslimsk församling eller annan religiös organisation. I Survey 2009 ställdes frågan "Tillhör du någon av följande kyrkor eller religiösa organisationer?". Därefter nämndes en rad kyrkor och religiösa organisationer.⁵ Den som enbart svarat "nej" på denna fråga betecknas som "konfessionslös". Icke-religiösa attityder undersöks på två sätt. För det första genom en fråga om gudstro: "Vilket av följande stämmer bäst överens med din egen ståndpunkt?" varpå "Det finns en Gud" och "Det kanske inte finns en gud, men det finns något, en högre makt eller andevärld", "Det finns ingen gud, högre makt eller andevärld" och "Jag vet inte" nämndes. De som angivet det sistnämnda svaret betecknas som "agnostiker", medan de som angivet det nästsista svaret benämns "icke-troende". Slutligen undersöks vilka som vill identifiera sig som ateister genom frågan "Är du något av följande?" varpå flera svarsmöjligheter nämndes, bland annat "ateist".⁶ I tabell 1 redovisas en sammanställning av andelen som uppgivet olika former av icke-religiositet.

³ Svarsmöjligheterna var "mycket intresserad", "ganska intresserad", "inte särskilt intresserad" och "inte alls intresserad".

⁴ Frågan var "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?" varpå bland annat "Besökt religiöst möte (t ex gudstjänst eller bön)" och "Bett till Gud" nämndes. Svarsmöjligheterna till båda dessa var "Ingen gång", "Någon gång under de senaste 12 månaderna", "Någon gång i halvåret", "Någon gång i kvartalet", "Någon gång i månaden", "Någon gång i veckan", "Flera gånger i veckan" och "Varje dag".

⁵ Frågan följdes av en uppräkningslista av olika religiösa organisationer: "Svenska kyrkan", "Pingstkyrkan, Evangeliska frikyrkan, Alliansmissionen, Trosrörelsen eller Adventisterna", "Annan frikyrka (t ex SMK, EFS, SB, FA)", "Katolska kyrkan", "Ortodox kyrka eller annan kyrka", "Muslimsk församling" och "Annan religiös organisation som varken är kristen eller muslimsk". För varje uppräknad religiös organisation kunde svarets person ange "Nej", "Nej, men jag har varit på möte under de senaste 12 månaderna", "Ja, men jag har inte varit på möte de senaste 12 månaderna" och "Ja, och jag har varit på möte under de senaste 12 månaderna".

⁶ Svarsmöjligheterna var "Kristen", "Muslim", "Jude", "Hindu", "Buddist", "Ateist" och "Nej, ingenting av detta".

Tabell 1: Olika former av icke-religiositet (procent av samtliga svarande).

	Procent	Antal svarande
Ber aldrig till Gud	61	1813
Går aldrig på religiösa möten	55	1819
Konfessionslös	25	1833
Inte alls intresserad av religion	22	1583
Vet inte om det finns eller inte finns en gud eller andlig värld (agnostiker)	22	1822
Tror inte på någon gud eller andlig värld (icke-troende)	19	1822
Ateist	8	1838

Kommentar: "Ber aldrig till Gud" bygger på fråga 36d, "Går aldrig på religiösa möten" på fråga 36c, "Konfessionslös" på fråga 38a-g (personer som enbart angivet "nej" som svar), "Inte alls intresserad av religion" på fråga 32 (frågan ställdes bara till en del av urvalet), Agnostiker på fråga 33 (personer som svarat "Jag vet inte"), "icke-troende" på fråga 33 (personer som svarat "Det finns ingen gud, högre makt eller andevärld") och "Ateist" på fråga 34. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok.

Den vanligaste formen av icke-religiositet är att aldrig be till Gud följt av att aldrig besöka religiösa möten. En klar majoritet av den svenska befolkningen uppvisar denna typ av icke-religiositet. Övriga former av icke-religiositet samlar dock en mindre del av svenska befolkningen. En fjärdedel är konfessionslösa och runt en femtedel är inte alls intresserade av religion, agnostiker eller icke-troende. Endast var tolfte svarande uppger sig vara ateist.

Det kan tyckas vara underligt att fler uppger sig som icke-troende än identifierade sig som ateister. I sin undersökning av icke-religiösa svenskar och danskar fann dock den amerikanske sociologen Phil Zuckerman att detta inte var ovanligt. Även klart icke-religiösa personer kunde ändå identifiera sig som kristna (Zuckerman 2008). Detta noteras även i Survey 2009 där 61 procent av de svarande uppger att de är kristna. Måhända finns det även en effekt av senare tidens religionskritiska debatt som innebär att allt fler uppfattar beteckningen ateist inte bara som en beteckning på personer som inte tror på någon gud, utan att det också innebär att någon är kritisk till religion. I så fall

kan människor som inte tror på någon gud ändå dra sig för att identifiera sig som ateist, då de inte vill ställa sig bakom denna typ av religionskritik. I ett senare analyssteg är det möjligt att återkomma till detta och studera i vad mån självidentifierade ateister också är mer religionskritiska än andra former av icke-religiösa.

Jämfört med tidigare undersökningar tycks andelen som aldrig ber till Gud och som aldrig besöker religiösa möten vara något större (se t ex Hagevi 1999, 2007). Antagligen har andelen religiöst passiva ökat något, vilket i sig är en god indikator på en fortgående sekularisering vad gäller religiöst beteende. Andelen konfessionslösa är något högre än den alltfjämt minskande befolkningsandelen som Svenska kyrkan uppger sig ha som medlemmar. Mellanskillnaden motsvarar andelen som är medlemmar i, framförallt, andra kyrkor, men även personer som tillhör icke-kristna religiösa organisationer. Vid en jämförelse med tidigare uppgifter är andelen som uppger sig vara agnostiker och icke-troende tämligen konstant (Hagevi 2001).

OLIKA SORTERS RELIGIONSKRITIK

I Survey 2009 tillfrågas människor i vad mån de är (eller inte är) kritiska till religion. Men det kan finnas olika anledningar till att kritisera religion. För att kunna studera omfattningen av och inriktningen på religionskritik bland svenska befolkningen undersöker Survey 2009 sju olika sätt att formulera religionskritik.⁷ Frågebatteriet inleddes med "Det finns olika skäl att vara kritisk till religion. Vilken är din inställning till följande påståenden?" Därpå nämndes sju olika påståenden om religion. Svarspersonerna kunde för respektive påstående ange "instämmer helt", "instämmer delvis", "varken eller", "instämmer i stort sett inte" och "instämmer inte alls". Det första påståendet som nämndes – "Jag är inte kritisk till religion" – var positivt till religion, varför personer som inte instämmer betraktas som religionskritiska. Denna självrapporterade religionskritik kallas för *subjektiv religionskritik*. De övriga sex påståendena om religions-

⁷ Idén om att undersöka olika typer av religionskritik kommer från religionssociologen Linda Woodhead (Lancaster University) som också varit behjälplig vid formuleringen av enkätfrågan. Formuleringen av enkätfrågorna och analysen av dem är dock min egen. Eventuella tillkortakommanden ska således enbart tillskrivas författaren av detta kapitel.

kritik var mer substantiella till sin karaktär. För dessa substantiella religionskritiska påståenden betraktas instämmanden som religionskritiska ställningstaganden. De substantiella religionskritiska påståendena beaktar socialistisk, scientistisk, behovsmässig, sekulärhumanistisk, xenofobisk och fritänkande religionskritik.

Karl Marx myntade uttrycket *religion är ett opium för folket*: materialistisk marxism beskriver religion som en överbyggnad för att bevara det rådande klassamhället (Marx 1977 [1844]). Det första substantiella påståendet om religion avsåg därför att registrera åsikter om att religion och socialism inte var kompatibla, så kallad *socialistisk religionskritik*: "Religion motverkar socialism". Förvisso kan människor såväl till vänster som till höger i politiken tycka detta. Risken är då att personer som står till höger i politiken mer ser religion som vaccination mot socialism än som religionskritik. Utan att gå händelseförloppet i förväg så kan det dock redan nu avslöjas att detta inte påverkar resultatet nämnvärt.⁸

En scientistisk utgångspunkt är att religion endast kan finnas om kunskap och forskning inte kunnat leverera förklaringar. Det är då bara en tidsfråga innan forskningen kan förklara religionens mysterium. För att mäta *scientistisk religionskritik* kunde svars-personerna ta ställning till påståendet "Vetenskap har gjort religion onödigt".

Ytterligare ett sätt att kritisera religion är att den hämmar människors fria utveckling och potential att förverkliga sig själva. Istället anses religion förhindra och förtrycka människors behov. Detta kan kallas för en *behovsmässig religionskritik*. Därför var det

⁸ Endast fyra opinioner visar att socialistisk religionskritik ger motsatt signifikanta tendens till höger respektive till vänster i politiken: religiösa ungdomsföreningar ska få kommunala bidrag (socialistisk religionskritik har samband med en negativ opinion bland personer till vänster, men inte bland människor till höger), inför sextimmars arbetsdag (socialistisk religionskritik har samband med en positiv opinion bland människor till höger, men inte bland människor till vänster), inför fri arbetskraftsinvandring (socialistisk religionskritik har samband med en positiv opinion bland människor till höger, men inte bland människor till vänster), satsa på ekonomisk tillväxt även om det innebär ökade inkomstskillnader (socialistisk religionskritik har samband med en negativ opinion bland människor till höger, men inte bland människor till vänster).

även möjligt för svarspersonerna att ta ställning till påståendet ”Religion förhindrar människors möjligheter att uttrycka och förverkliga sig”.

Ett ställningstagande som rör kärnan i *sekulärhumanistisk religionskritik* betonar människan som utgångspunkt för tänkande och handlande, inte någon gudom. Detta undersöktes genom att svarspersonerna kunde ta ställning till följande påstående: ”Det finns ingen anledning att tro på en gud, men däremot på människan.”

En form av religionskritik kan vara förbundet med att Sverige uppfattas som ett sekulärt samhälle och svenskar som ett sekulärt folk. Några kan då uppfatta det som om religion kommit i samband med invandring. Därmed kan en negativ attityd till invandrare vara en grogrund till religionskritik. För att undersöka denna typ av *xenofobisk religionskritik* var det möjligt för svarspersonerna att ta ställning till påståendet att ”Religiösa problem ökar med ökad invandring”.

Den sista varianten av religionskritik rör vad människor kan uppfatta som ett systemfel med religion. All religion anses då inskränka människors tänkande. Istället för att tänka fritt och självständigt greppar religiösa efter enkla svar utifrån regler och dogmer. Utifrån en sådan föreställning kan en fritänkare aldrig vara religiös. En sådan form av *fritänkande religionskritik* formuleras med påståendet ”Religion leder till dogmatism och fundamentalism”.

I tabell 2 redovisas hur svarspersonerna reagerat på påståendena om religionskritik. För varje påstående redovisas personer som svarat ”instämmer helt” och ”instämmer delvis” tillsammans, ”instämmer i stort sett inte” och ”inte alls” tillsammans samt ”varken eller” för sig. För nästan samtliga påståenden om religionskritik gäller att instämmande svar visar på religionskritik. För det påståendet ”Jag är inte kritisk till religion” gäller dock att de som svarat instämmer i stort sett inte eller instämmer inte alls anger en religionskritisk position.

Tabell 2: Religionskritiska påståenden (procent och opinionsbalans).

	Instämmer helt eller delvis	Varken eller	Instämmer i stort sett inte eller inte alls	Summa procent	Antal svarande	Opinionsbalans
Xenofobisk: Religiösa problem ökar med ökad invandring	62	22	16	100	1779	+46
Fritänkande: Religion leder till dogmatism och fundamentalism	46	38	16	100	1736	+30
Behovsmässig: Religion förhindrar människors möjligheter att uttrycka och förverkliga sig	40	29	31	100	1757	+9
Sekulärhumanistisk: Det finns ingen anledning att tro på en gud, men däremot på människan	39	30	31	100	1759	+8
Socialistisk: Religion motverkar socialism	19	56	25	100	1745	-6
Scientistisk: Vetenskap har gjort religion onödigt	23	36	41	100	1766	-18
Subjektiv: Jag är inte kritisk till religion	45	29	26	100	1783	+19

Kommentar: Uppgifterna i tabell 2 baseras på fråga 44a-g i Survey 2009. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok. Opinionsbalansen beräknas genom att subtrahera ”instämmer i stort sett inte eller inte alls” från ”instämmer helt eller delvis”.

Enligt resultatet i tabell 2 är det främst xenofobisk och fritänkande religionskritik som har störst stöd i den svenska befolkningen. Däremot är stödet för scientistisk och socialistisk religionskritik tämligen svagt.

Det är fler svarande som instämmer helt eller delvis med att de inte är kritiska till religion (45 procent) än som instämmer i stort sett inte eller inte alls med detta påstående (26 procent). Genom att beräkna differensen mellan dessa andelar erhålls en opinionsbalans som visar att det är fler som instämmer än som inte instämmer med påståendet (45-26=+19 procentenheter). Det är dock att märka att flera av dem som inte själva rapporterar att de är kritiska till religion ändå uppger religionskritiska ställningstaganden.

den vid de mer substantiella religionskritiska påståendena. Det substantiella religionskritiska påstående som får flest instämmanden är den xenofobiska (opinionsbalans +46 procentenheter). Även fritänkande religionskritik får ett förhållandevis stort stöd (+30 procentenheter). De som instämmer och de som inte gör det är mer jämnt fördelade vad gäller behovsmässig, sekulärhumanistisk och socialistisk religionskritik (+9, +8 respektive -6 procentenheter). Det är dock att notera att det är relativt få som avger en klar åsikt angående socialistisk religionskritik. Hela 56 procent har svarat "varken eller". Starkast är avståndstagandet mot scientistisk religionskritik (-18 procentenheter).

Utifrån de sex substantiella religionskritiska påståendena är det möjligt att konstruera ett additivt index. Detta mäter en underliggande dimension av substantiell religionskritik som respektive religionskritiskt påstående inte kan registrera enskilt. Var för sig registrerar de enbart olika aspekter av den religionskritiska dimensionen, men gemensamt är de en god indikator på en dimension av substantiell religionskritik. Det additiva indexet konstrueras genom att ge varje "instämmer helt" en poäng, "instämmer delvis" två poäng, "varken eller" 3 poäng, "instämmer i stort sett inte" 4 poäng och "instämmer inte alls" 5 poäng. För varje svar på de sex substantiella religionskritiska frågorna erhåller en svarsperson poäng. Dessa poäng summeras och divideras med 6 (det vill säga antalet substantiella religionskritiska påståenden som ingår i indexet). Därmed erhåller svarspersonen sin poäng på den religionskritiska dimensionen som går från 1 (mycket religionskritisk) till 5 (inte alls religionskritisk). Vid sidan av denna skala används även en kategorisering av indexet: svarspersoner som har 1-2,5 poäng betecknas som "religionskritiska" och de andra som "övriga".

Eftersom den religionskritiska skalan i ett senare analyssteg ska relateras till politisk opinion är det ett problem att xenofobisk och socialistisk religionskritik är relaterade till opinioner om invandrarfientlighet respektive ideologi. Därför konstrueras på ett liknande sätt som ovan ytterligare ett additivt index för religionskritik där xenofobisk och socialistisk religionskritik inte ingår utan att detta index endast bygger på de fyra återstående substantiella religionskritiska påståendena (den summerade poängen delas

därför med 4). Även detta religionskritiska index varierar mellan 1 (mycket religionskritisk) och 5 (inte alls religionskritisk). Också nu kategoriseras de som erhållit 1-2,5 poäng som ”religionskritiska” och de andra som övriga.⁹

Vid sidan av dessa index över substantiell religionskritik (*substantiell religionskritik 6* och *substantiell religionskritik 4*) kommer även *subjektiv religionskritik* att analyseras. Subjektivt religionskritiska är de personer som ”instämmer i stort sett inte” eller ”instämmer inte alls” med påståendet ”Jag är inte kritisk till religion”.

RELIGIONSKRITIK BLAND ICKE-RELIGIÖSA

I tabell 3 redovisas andelen religionskritiker med hjälp av substantiell religionskritik 6 och 4 samt subjektiv religionskritik. I tabell 3 redovisas även andelen religionskritiker bland olika former av icke-religiositet.

Tabell 3: Religionskritik bland personer med olika former av icke-religiositet (procent).

	Substantiell religionskritik 6	Substantiell religionskritik 4	Subjektiv religionskritik
Ateist	62	65	56
Icke-troende	56	57	44
Inte alls intresserad av religion	44	43	35
Konfessionslös	38	38	36
Går aldrig på religiösa möten	38	37	31
Ber aldrig till Gud	37	36	30
Agnostiker	29	27	27
Samtliga	27	26	26

De religionskritiska indexen är konstruerade så att ungefär en fjärdedel av de svarande kategoriseras som substantiella religionskritiker. Andelen som kategoriserats som subjektiva religionskritiker är ungefär lika stor. I samtliga former av icke-religiositet är

⁹ Cronbachs alfa för indexet substantiell religionkritik 6 är $\alpha=0,79$ och för substantiell religionskritik 4 är $\alpha=0,81$.

andelen religionskritiker större än bland samtliga svarande. De former av icke-religiositet som kräver mer genomtänkta ställningstaganden – ateist och icke-troende – samlar flest religionskritiker. Mer passiva former av icke-religiositet – inte alls intresserad av religion, konfessionslös, går aldrig på religiösa möten och ber aldrig till Gud – samlar inte lika många religionskritiker. Men minst andel religionskritiker återfinns bland agnostiker. Att vara agnostiker behöver inte vara ett ställningstagande mot religion och det behöver heller inte vara en indikator på religiöst ointresse. Det är därför knappast överraskande att agnostiker är den form av icke-religiositet som samlar ungefär lika många religionskritiker som ett genomsnitt av den svenska befolkningen.

Oavsett mätteknik är andelen religionskritiker – bland de olika formerna av icke-religiositet – störst bland ateister och lägst bland agnostiker. Andelen substantiella religionskritiker 6 och 4 är ungefär lika stor när det är samma form av icke-religiositet som mätningen gäller. Detta ger stöd åt att de båda indexen för substantiell religionskritik mäter samma underliggande fenomen. Däremot är inte andelen subjektiva religionskritiker lika stor inom vissa former av icke-religiositet (framförallt ateist, icke-troende och inte alls intresserad av religion). Därmed är förväntningen att relationen mellan subjektiv religionskritik och politisk opinion kan avvika relativt mycket från motsvarande relation mellan politisk opinion och substantiell religionskritik. Däremot bör samband mellan å ena sidan politisk opinion och å andra sidan religionskritik 6 samt religionskritik 4 vara ungefär lika starka.

Med dessa mått av religionskritik är det också möjligt att fastställa att icke-troende som är religionskritiker i större utsträckning identifierar sig som ateister (se ovan). Bland icke-troende som är subjektiva religionskritiker identifierar sig 39 procent som ateister. Detta kan jämföras med icke-troende som inte är subjektiva religionskritiker där 20 procent identifierar sig som ateister (en skillnad på +19 procentenheter).

Nästa steg är att undersöka vilken religion som icke-religiösa och religionskritiker främst tar avstånd ifrån. Religion kan ses som ett enhetligt fenomen, men det kan också finnas mer eller mindre omfattande kritik mot olika religioner. I Survey 2009

undersöks inställning till sex religioner och livsåskådningar: kristendom, islam, buddism, hinduism, judendom och ateism. Svarepersonerna tillfrågades ”Allmänt sett, vad känner du för följande religioner och livsåskådningar?” och ombads ”svara med hjälp av nedanstående skala.” För var och en av de angivna religionerna och livsåskådningarna kunde svarepersonerna markera vad de kände på en 11-gradig skala som gick från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) med 0 markerat med ”varken gillar eller ogillar”. De personer som markerade värdena -5 till -1 kategoriserades som att de ogillade religionen ifråga, medan de som svarade med något av värdena +1 till +5 kategoriserades som att de gillade religionen ifråga. Därefter kalkylerades en opinionsbalans genom att beräkna differensen mellan personer som ogillar och gillar respektive religion. Om det finns fler personer som gillar en religion än som ogillar den är opinionsbalansen positiv (+). Om det är fler personer som ogillar en religion än som gillar den är opinionsbalansen negativ (-). I tabell 4 redovisas opinionsbalansen för hur folk känner för respektive religion bland olika former av icke-religiositet.

I tabell 4:s sista rad redovisas resultatet för samtliga svarande. Bland dessa är kristendom den religion som flest gillar (+34 procentenheter), medan flest ogillar islam (-43 procentenheter). Också buddism är en religion som fler gillar än ogillar (+13 procentenheter). Överlag uppfattas buddism förhållandevis positivt, även bland icke-religiösa och religionskritiker. Måhända kan icke-religiösas fäbles för buddism vara förknippat med frånvaron av gudstro i denna religion. Övriga religioner och livsåskådningar är det större andel som ogillar än som gillar: judendom (-11 procentenheter), ateism (-6 procentenheter) och hinduism (-4 procentenheter).

Svarepersonernas inställning till olika religioner och livsåskådningar varierar ganska mycket beroende på vilken form av icke-religiositet som undersöks. Med undantag för buddism och ateism är det dock fler som ogillar religioner bland olika former av icke-religiositet och religionskritik jämfört med samtliga svarande. Ateister och subjektiva religionskritiker är förhållandevis positivt inställda till buddism. Samtliga former av icke-religiositet uppvisar även mer positiva känslor för ateism jämfört med samtliga svarande. Speciellt positiva till ateism är personer som själva identifierat sig som

ateister, men till viss del är de som betecknas som icke-troende också särskilt positiva till ateism.

Tabell 4: Inställning till olika religioner och livsåskådningar efter olika former av icke-religiositet (opinionsbalans).

	Kristendom	Islam	Buddism	Hinduism	Judendom	Ateism
Substantiella religionskritiker 6	+12	-71	+8	-19	-35	+5
Substantiella religionskritiker 4	+8	-67	+11	-17	-35	+9
Ateist	-31	-62	+20	-13	-36	+63
Icke-troende	-3	-60	+8	-12	-35	+19
Subjektiv religionskritiker	+17	-57	+22	-4	-26	+6
Inte alls intresserad av religion	0	-55	-5	-22	-31	+1
Konfessionslös	-7	-42	-11	-8	-22	+6
Går aldrig på religiösa möten	+22	-50	+9	-10	-20	+2
Ber aldrig till Gud	+24	-50	+10	-8	-22	+2
Agnostiker	+26	-43	+10	-6	-13	+1
Samtliga	+34	-43	+13	-4	-11	-6

Kommentar: Uppgifterna om inställningen till religioner och livsåskådningar baseras på fråga 35a-f i Survey 2009. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok. Opinionsbalans beräknas genom att subtrahera andelen ogillar från andelen som gillar religionen ifråga.

Det tycks inte främst vara kristendom som är motorn för den negativa attityden till religion bland religionskritiker. Bland flera former av icke-religiositet är det fler som gillar än ogillar kristendom (substantiella och subjektiva religionskritiker, agnostiker, går aldrig på religiösa möten och ber aldrig till Gud). Endast personer som identifierar sig som ateister visar att de klart ogillar kristendom (-31 procentenheter), även om det bland konfessionslösa, icke-troende och personer som inte är intresserade av religion finns minst lika många som ogillar som gillar kristendom.

I tabell 4 redovisas de olika formerna av icke-religiositet i samma ordning som i tabell 3 där de ordnats efter andelen religionskritiker. Känslorna för kristendom motsvarar inte denna ordning. I nästa kolumn redovisas i vad mån svars personer med olika former av icke-religiositet och religionskritik gillar eller ogillar islam. Andelen som ogillar islam är större bland former av icke-religiositet där en stor andel också är religionskritiker än bland former av icke-religiositet där andelen religionskritiker inte är så stor. Den enda avvikelser från detta mönster är konfessionslösa där andelen som ogillar islam är relativt få jämfört med den andel religionskritiker som denna form av icke-religiositet samlar. Frånsett detta är det sannolikt att de negativa känslorna för islam till betydande del utgör en grund för kritik mot religion.

I tabell 4 redovisas även de tre måtten på religionskritiker. När substantiell religionskritik registreras är andelen som ogillar islam större jämfört med såväl subjektiva religionskritiker som de olika formerna av icke-religiositet. Tendensen är dock att även subjektiva religionskritiker ogillar islam, dock i något mindre omfattning än substantiella religionskritiker. Däremot är andelen religionskritiker som ogillar kristendom betydligt färre. Istället är det fler som gillar än som ogillar kristendom bland såväl substantiella som subjektiva religionskritiker. Även detta resultat styrker slutsatsen att ett ogillande av islam har stor betydelse för människors religionskritik.

Efter islam är judendom den religion som ogillas mest. Även för judendom är andelen som är negativt inställda större bland olika former av icke-religiositet och religionskritik jämfört med befolkning som helhet. Även om kopplingen inte är lika tydlig och konsekvent som för islam märks också för judendom en tendens att andelen som ogillar judendom ökar bland olika former av icke-religiositet där en förhållandevis stor andel är religionskritiker. Även substantiella religionskritiker har många som uppger sig ogilla judendom.

Bland samtliga svarande är andelen som gillar och ogillar hinduism ungefär lika stor. Bland olika former av icke-religiositet och bland religionskritiker är andelen som ogillar hinduism också nu något större jämfört med samtliga svarande. Religions-

kritiker och olika former av icke-religiositet skiljer dock inte ut sig i någon större omfattning från befolkningen som helhet. De som ogillar hinduism mest är substantiella religionskritiker och personer som inte alls är intresserad av religion.

RELIGIONSKRITIK OCH POLITISK OPINION

Politiskt har religionskritik ofta associerats med marxism, socialism och vänster (Hagevi 2009). I det följande analyseras om det finns något fog för ett sådant påstående eller om andra politiska opinioner istället bör associeras med religionskritik. I tabell 5 redovisas partisympatier bland substantiella och subjektiva religionskritiker. Är stödet för socialistiska partier extra starkt bland religionskritiker?

Tabell 5: Partisympati bland substantiella och subjektiva religionskritiker (procent)

	M	KD	FP	C	MP	S	V	SD	Summa procent	Antal svarande
Substantiella religionskritiker 6	32	0	6	3	10	36	7	6	100	416
Substantiella religionskritiker 4	31	0	6	3	10	37	8	6	101	398
Subjektiv religionskritiker	32	0	6	3	10	36	7	6	100	416
Samtliga	29	4	7	6	9	35	5	4	99	1674

Kommentar: Uppgifterna om partisympati baseras på fråga 12 i Survey 2009. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok. På grund av avrundning summeras inte procenten till 100 procent.

I Survey 2009 samlar den borgerliga alliansen 46 procent av partisympatierna och det rödgröna blocket 49 procent, vilket ger en favör på +3 procentenheter för det rödgröna blocket. Sverigedemokraterna samlar knappt 4 procent av partisympatierna. Bland substantiella religionskritiker 6 och subjektiva religionskritiker samlar den borgerliga alliansen 41 procent av partisympatierna och det rödgröna blocket 53 procent av rösterna, vilket ger en övervikt åt det rödgröna blocket på +12 procentenheter. Motsvarande procentdifferens bland substantiella religionskritiker 4 är +15 procentenheter till de rödgrönas fördel. Det finns således ett visst stöd för att religionskritik ökar sym-

patier för partier till vänster i politiken. Men det är inte en genomgripande vänsterövervikt, utan det finns gott om borgerliga religionskritiker.

Även på partinivå är skillnaderna mellan religionskritiker och samtliga svarande blygsamma. De största skillnaderna rör Kristdemokraterna, Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna. Vänsterpartiet stöd är 7-8 procent bland religionskritiker jämfört med 5 procent bland samtliga svarande, vilket kan ses som ett visst stöd av förekomsten av en marxistiskt färgad religionskritik. Det går också att märka att stödet för Sverigedemokraterna är större bland religionskritiker (6 procent) än bland samtliga (4 procent). Det är enbart någon enstaka religionskritiker som uppger att de sympatiserar med Kristdemokraterna (vilket i tabell 5 avrundas ned till 0 procent), till skillnad från 4 procent bland samtliga.

Vad religionskritiker har gemensamt är den kritiska inställningen till religion. I den politiska debatten nämns ibland förslag som har udden riktad mot religion i sig eller dess roll i samhället. I tabell 6 redovisas åtta åsikter om religion och religionens roll i samhället. Fem av dem kan betraktas som negativt inställda till religion medan tre är positivt inställda till religion.

Av de förslag som är negativa till religion samlar ”förbjud alla religiösa friskolor” (+24 procentenheter) och ”begränsa byggandet av moskéer” (+23 procentenheter) störst stöd. Men det är också en större andel som tycker att det är ett bra förslag att begränsa byggandet av frikyrkor än som tycker att förslaget är dåligt (+10 procentenheter). Förslaget om att pingstvännen inte ska få vara rektorer på universitet diskuterades i samband med tillsättandet av rektor på Lunds universitet (Thunell och Fagerström 2008). Det är dock betydligt större andel som tycker att detta förslag är dåligt än bra (-21 procentenheter). Det samma gäller förslaget om att förbjuda religiösa aktiviteter för barn (-29 procentenheter).

Bland de förslag som är positiva till religion vinner förslaget om att invandrare fritt ska få utöva sin religion i Sverige störst stöd (+17 procentenheter), följt av förslaget att

satsa på ett samhälle med kristna värden (+11 procentenheter). Förslaget om att religiösa ungdomsföreningar ska få kommunala bidrag tycker lika stor andel är bra som dåligt (0 procentenheter). Det är också värt att notera att för några av förslagen tycker en stor andel att de varken är bra eller dåliga.

Tabell 6: Åsikter om religion och religionens roll i samhället (procent och opinionsbalans).

	Mycket eller ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande	Opinions- balans
<u>Förslag negativa till religion</u>						
Förbjud alla religiösa friskolor	47	30	23	100	1841	+24
Begränsa byggandet av moskéer	42	39	19	100	1792	+23
Begränsa byggandet av frikyrkor	32	46	22	100	1783	+10
Pingstvännen ska inte få vara rektorer på universitet	14	51	35	100	1525	-21
Förbjud religiösa aktiviteter för barn	16	39	45	100	1781	-29
<u>Förslag positiva till religion</u>						
Invandrare i Sverige ska fritt få utöva sin religion här	36	35	19	100	1794	+17
Satsa på ett samhälle med kristna värden	33	43	24	100	1778	+11
Religiösa ungdomsföreningar ska få kommunala bidrag	28	44	28	100	1781	0

Kommentar: Uppgifterna i tabell 6 baseras på fråga 42a-g i Survey 2009. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok. Opinionsbalans beräknas genom att subtrahera ”mycket eller ganska dåligt” från ”mycket eller ganska bra”.

Att religionskritiker mer än andra tenderar att stödja förslag som motarbetar religiöst inflytande och vara negativa till förslag som ökar religiöst inflytande är sannolikt inget djärvt antagande. Men utifrån de resultat som redan framkommit i detta kapitel kan det dessutom finnas en tendens att religionskritiker tenderar att vara mer negativt inställda till invandring. Många religionskritiker ogillar islam och stödet för Sverigedemokraterna är något högre bland religionskritiker än bland resten av befolkningen. Om det finns en koppling mellan marxism och religionskritik kan det dessutom finnas

ett samband mellan vad som kan uppfattas som vänsteråsikter och religionskritik. I övrigt har religionskritikers åsikter aldrig analyserats och inga egentliga hypoteser som deras åsikter har presenterats.

I tabell 7 redovisas en kartläggning av sambandet mellan religionskritik och 48 politiska åsikter. Det som redovisas är sambandet mellan å ena sidan politisk opinion och å andra sidan de båda indexen på substantiell religionskritik – som varierar från 1 (starkt religionskritisk) till 5 (inte alls religionskritisk) – och subjektiv religionskritik – som varierar från 1 (instämmer inte alls med påståendet ”Jag är inte kritisk till religion”) till 5 (instämmer helt). Måttet är Pearsons r , ett korrelationsmått som går från 0,00 (inget samband) till 1,00 (perfekt samband): ju närmare 1,00, desto starkare samband. Förslag som förhållandevis många religionskritiker tycker är bra genererar positiva samband, vilket markeras med +. Förslag som relativt många religionskritiker tycker är dåliga leder till negativa samband, vilket markeras med –. Samband som inte uppnår gängse kriterium för statistisk säkerhet redovisas inte i tabell 7.

Mycket riktigt är det framförallt förslag som berör religionens roll som har starkast samband med substantiell religionskritik. Även förslag som rör u-hjälp och invandring eller invandrare uppvisar starka samband med substantiell religionskritik, nästan lika starka samband som med religionskritiska förslag. Förslag om dödshjälp (och till viss del andra förslag som rör etik) samt krav på hårdare straff och dödsstraff uppvisar också relativt starka samband med substantiell religionskritik. Substantiella religionskritiker är relativt negativt inställda till u-hjälp, invandring eller invandrare och mer positivt inställda till dödshjälp, hårdare straff och dödsstraff.

Tabell 7: Samband mellan religionskritik och 48 politiska åsikter (Pearsons r).

	Substantiell religionskritik 6	Substantiell religionskritik 4	Subjektiv religionskritik
Förbjud religiösa aktiviteter för barn	+0.43 ¹	+0.45 ¹	+0.11 ¹
Begränsa byggandet av frikyrkor	+0.43 ¹	+0.40 ¹	+0.13 ¹
Förbjud alla religiösa friskolor	+0.39 ¹	+0.40 ¹	+0.19 ¹
Invandrare i Sverige ska fritt få utöva sin religion här	-0.36 ¹	-0.29 ¹	-0.07 ¹
Begränsa byggandet av moskéer	+0.35 ¹	+0.25 ¹	+0.06 ²
Pingstvännen ska inte få vara rektorer på universitet	+0.34 ¹	+0.32 ¹	+0.08 ¹
Satsa på ett samhälle med kristna värden	-0.31 ¹	-0.38 ¹	-0.22 ¹
Religiösa ungdomsföreningar ska få kommunala bidrag	-0.30 ¹	-0.33 ¹	-0.23 ¹
Sänk u-hjälpen	+0.28 ¹	+0.23 ¹	
Satsa på ett mångkulturellt samhälle	-0.25 ¹	-0.17 ¹	-0.08 ¹
Sverige bör ta emot färre flyktingar	+0.25 ¹	+0.16 ¹	
Läkare ska ha rätt att hjälpa en obotligt och svårt sjuk patient att dö	+0.24 ¹	+0.25 ¹	
Invandrare bör få skriva kontrakt om att följa svenska värderingar	+0.24 ¹	+0.14 ¹	
Inför dödsstraff för mord	+0.20 ¹	+0.15 ¹	
Inför hårdare straff för brottslingar	+0.19 ¹	+0.11 ¹	-0.05 ²
Turkiet bör få bli medlem av EU	-0.16 ¹	-0.13 ¹	-0.10 ¹
Tillåt försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsaffärer	+0.15 ¹	+0.15 ¹	
Inför fri arbetskraftsinvandring	-0.14 ¹	-0.09 ¹	
Avskaffa skattereduktionen för hushållsnära tjänster	+0.11 ¹	+0.13 ¹	+0.05 ²
Stärk djurens rättigheter	+0.11 ¹	+0.10 ¹	
Bygg ut kärnkraften	+0.10 ¹	+0.08 ¹	
Sverige bör lämna EU	+0.10 ¹	+0.06 ²	+0.06 ²
Minska möjligheten till fri abort	-0.09 ¹	-0.13 ¹	-0.10 ¹
Lärare ska få bestämma mer över eleverna	+0.08 ¹		-0.07 ¹
Förbjud all pornografi	-0.07 ¹	-0.12 ¹	-0.15 ¹
Satsa på höghastighetståg	+0.07 ¹	+0.11 ¹	+0.08 ¹
Sänk skatterna	+0.07 ¹		-0.11 ¹
Stärk försvaret även om det kostar mer pengar	-0.06 ²	-0.11 ¹	-0.14 ¹

Tabell 7: Fortsättning.

	Substantiell religionskritik 6	Substantiell religionskritik 4	Subjektiv religionskritik
Äktenskap bör vara mellan en man och en kvinna		-0.10 ¹	-0.08 ¹
Kvinnor och män är nu så jämställda att inga fler politiska åtgärder behövs i Sverige	+0.05 ²		-0.05 ²
Alla kommuner bör införa vårdnadsbidrag för barn		-0.07 ¹	-0.08 ¹
Statliga FRA ska få granska datatrafik i kabel som går över svensk gräns		-0.06 ²	-0.10 ¹
Sverige bör stödja USA:s kamp mot terrorismen			-0.14 ¹
Sverige bör delta i EU:s försvarssamarbete			-0.11 ¹
Avkriminalisera all fildelning på internet			+0.10 ¹
Sverige bör ansöka om medlemskap i NATO			-0.10 ¹
Kommunister ska få vara lärare i grundskolan			+0.09 ¹
Nazister ska få vara lärare i grundskolan			+0.08 ¹
Inför betyg från första klass i grundskolan			-0.06 ²
Minska den offentliga sektorn			-0.05 ²
Homosexuella par ska fortsätta att få adoptera barn			
Satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt			
Begränsa utvecklingen av genmodifierad mat			
Inför euro som valuta i Sverige			
Satsa på ökad ekonomisk tillväxt även om det innebär ökade inkomstskillnader			
Mamma och pappa måste ta ut hälften var av föräldraförsäkringen			
Inför sextimmars arbetsdag med sänkt lön			

Kommentar: Uppgifterna om åsikter om politiska förslag baseras på fråga 3a-e, 16a-p, 19a-d, 42a-g, 45a-g och 67a-h i Survey 2009. Frågornas nummer och formulering framgår av enkäten som redovisas i slutet av denna bok.

Det finns dock en ganska stor skillnad i sambandens styrka mellan substantiell religionskritik och subjektiv religionskritik. Indexen för substantiell religionskritik uppvisar starka samband med samtliga förslag som är relaterade till religion. För sub-

subjektiv religionskritik gäller motsvarande endast förslagen om att religiösa ungdomsföreningar ska få kommunala bidrag, att satsa på ett samhälle med kristna värden och att religiösa friskolor ska förbjudas. Sambanden mellan förslag som är relaterat till invandrades religion och subjektiv religionskritik är ganska svaga och når ibland inte upp till statistisk signifikans. Inte heller uppvisar subjektiv religionskritik ett signifikant samband med förslaget att sänka u-hjälpen. I övrigt uppvisar subjektiv religionskritik starkast samband med förslagen förbjud all pornografi (som relativt många subjektiva religionskritiker är emot), stärk försvaret även om det kostar mer pengar och Sverige bör stödja USA:s kamp mot terrorismen (relativt många subjektiva religionskritiker tycker att dessa förslag är dåliga).

Om sambanden mellan politisk opinion och de båda indexen på substantiell religionskritik jämförs finns ofta ingen nämnvärd skillnad. I indexet för substantiell religionskritik 6 ingår xenofobisk religionskritik, men inte i indexet för substantiell religionskritik 4. Förvisso är sambandet med förslag som berör invandrades religion starkare med religionskritik 6 än för religionskritik 4. Men även religionskritik 4 – som inte bygger på xenofobisk religionskritik – uppvisar klara och signifikanta samband med förslag som berör såväl invandrades religion som invandring. Mellan de båda indexen på substantiell religionskritik är skillnaderna i sambandens styrka störst för förslagen att begränsa byggandet av moskéer (substantiell religionskritik 6 $r=+0,35$ och substantiell religionskritik 4 $r=+0,25$) och att invandrare bör få skriva kontrakt om att följa svenska värderingar (substantiell religionskritik 6 $r=+0,24$ och substantiell religionskritik 4 $r=+0,14$). Det kan också noteras att sambandet med förslaget att äktenskap bör vara mellan en man och en kvinna är starkare med substantiell religionskritik 4 ($r=-0,10$) än med substantiell religionskritik 6 (inget signifikant samband).

Frånvaron av samband kan också vara intressant. Att socialistisk religionskritik ingår i indexet för substantiell religionskritik 6 märks nästan inte. Överhuvudtaget registreras knappt några signifikanta samband mellan de olika måtten av religionskritik och klassiska vänster-högerfrågor som ”minska den offentliga sektorn”, ”satsa på ökad ekonomisk tillväxt även om det innebär ökade inkomstskillnader” och ”sänk skatterna”.

Substantiell religionskritik 6 uppvisar ett positivt samband med förslaget sänk skatterna ($r=+0,07$). Endast i sambandet mellan å ena sidan subjektiv religionskritik och å andra sidan sänk skatterna ($r=-0,11$) och minska den offentliga sektorn ($r=0,05$) går det att ana en svag vänsterprofil.

Det är också intressant att notera att såväl substantiell som subjektiv religionskritik uppvisar mycket svaga samband eller samband utan statistisk signifikans med flera förslag som är kopplade till homosexualitet och jämställdhet mellan kvinnor och män: ”kvinnor och män är nu så jämställda att inga fler politiska åtgärder behövs”, ”äkenskap bör vara mellan en man och en kvinna”, ”alla kommuner bör införa vårdnadsbidrag för barn”, ”homosexuella par ska fortsätta att få adoptera barn” och ”mamma och pappa måste ta ut hälften var av föräldraförsäkringen”. Svenska befolkningens religionskritik tycks till mycket liten del vara kopplad till överväganden om sexualitet eller synen på kvinnans roll i samhället.

SLUTSATSER

Icke-religiösa personer är oftare religionskritiker än mer religiösa personer i svenska befolkningen. Störst andel religionskritiker återfinns bland personer som själva identifierar sig som ateister. Svensk religionskritik är förvisso förknippad med en vilja att begränsa religionens inflytande på individer och samhälle. Det är framförallt i detta avseende som religionskritiker avviker starkast från den allmänna opinionen i det svenska samhället.

Den typ av religionskritik som omfattar flest i den svenska befolkningen är xenofobisk religionskritik. Många av vad som i detta kapitel kallas för substantiella religionskritiker tenderar också att inneha åsikter som brukar beskrivas som främlingsfientliga. Substantiella religionskritiker tenderar att vara relativt negativa till det mångkulturella samhället, att invandrare fritt ska få utöva sin religion i Sverige, många religionskritiker tycker att det är ett bra förslag att Sverige ska ta emot färre flyktingar. Dessutom tenderar extra många religionskritiker vilja sänka u-hjälpen. Islam tycks vara viktigt för religionskritikerna, viktigare än kristendom. De flesta religionskritiker ogillar

islam starkt. Däremot gillar betydligt fler religionskritiker kristendom. Xenofobisk religionskritik tycks ha stor betydelse för svenska religionskritiker.

Framförallt fritänkande religionskritik men även behovsmässig religionskritik har ett visst stöd bland den svenska befolkningen. Det är dock svårt att se att en sådan religionskritik får genomslag när den underliggande dimensionen av substantiell religionskritik undersöks.

Bland religionskritiker finns i alla fall spår av en mer tolerant inställning till fenomen som dödshjälp, abort, pornografi och homosexuellas rättigheter. Men med undantag av frågan om dödshjälp är sambanden mellan religionskritik och inställningen i dessa sakfrågor ganska svaga. Det finns också ett något starkare stöd för vänsteråsikter och partierna i det rödgröna blocket bland religionskritiker, men det är en liten övervikt. Det verkar inte som socialistisk religionskritik har stor betydelse för svenska religionskritiker.

Personer som själva identifierar sig som religionskritiska – så kallad subjektiv religionskritik – uppvisar inte alls så starka samband med politisk opinion som substantiell religionskritik gör. Bland dessa tycks främlingsfientliga attityder ha mindre betydelse medan vänsterideologiska och etiska övervägande har något större vikt.

Det är av stor vikt att analysera icke-religiösa personer, orsaker till olika former av icke-religiositet och vilka effekter icke-religiositet kan ha på till exempel politisk opinion. Det är också viktigt att studera religionskritik och dess innehåll. I samband med den kampanj som förbundet Humanisterna lanserade 2009 – ”Gud finns nog inte” – kom anklagelser om att dess budskap kunde ge bränsle åt främlingsfientliga föreställningar (Se t ex Rosenberg 2009a, 2009b; Larsmo 2009). Företrädare för förbundet Humanisterna bedyrade motsatsen och ställde sig frågande till sådana beskyllningar (Sturmark 2009; Jersild 2009, Kornhall 2009). Ett resultat i den nu presenterade studien är att xenofobisk religionskritik har en stor plats i den svenska

befolkningen. Detta är något att beakta i framtida debatten om religion, även när religion kritiserar.

REFERENSER

- Andersson, Lena, Hans Bergström, Eva Dahlgren, Christer Fuglesang, Sven Hagströmer, P C Jersild, Morgan Johansson, Sara Larsson, Nina Lekander, Stellan Skarsgård, Christer Sturmark, Björn Ulvaeus (2009): "Därför är det viktigt med ett sekulärt samhälle". Debatt. *Dagens Nyheter*, 2009-06-19.
- Baker, Joseph O'Brian och Buster Smith (2009): "None Too Simple: Examining Issues of Religious Nonbelief and Nonbelonging in the United States". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 48 (4): 719-733.
- Bergström, Hans. (2009): "Hatet mot humanismen". *Dagens Nyheter*, 2009-01-09.
- Botvar, Pål Ketil (2009): "Alternative Religion – A New Political Cleavage? An Analysis of Norwegian Survey Data on New Forms of Spirituality". *Politics and Religion*, 2 (3): 378-394.
- Davie, Grace (1994): *Religion in Britain since 1945: Believing Without Belonging*. Oxford: Blackwell.
- Davie, Grace. (2000): *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.
- Hagevi, Magnus (1999): "Politik i det svenska bibelbältet" i *Region i omvandling*, SOM-rapport 23, red Lennart Nilsson. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 127-145.
- Hagevi, Magnus (2001): "Sakralisering efter sekularisering?" i *Land, Du välsignade?*, SOM-rapport 26, red Holmberg, Sören och Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 63-71.
- Hagevi, Magnus (2007): "De postsekulära generationerna" i *Det nya Sverige*, SOM-rapport 41, red Holmberg, Sören och Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 59-73.

- Hagevi, Magnus (2009): *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel Bokförlag.
- Hamberg, Eva (1989): *Kristen på mitt eget sätt*. Stockholm: Religion och samhälle, Religions-
sociologiska institutet.
- Heelas, Paul (2002): "The spiritual revolution: From 'religion' to 'spirituality'" In *Religion in the
modern world*, Woodhead, Linda, Paul Fletcher, Hiroko Kawanami and David Smith, red.
London: Routledge, s 357-378.
- Heelas, Paul, Linda Woodhead, Benjamin Seel, Bronislaw Szerszynski, and Karin Tusting
(2005): *Spiritual Revolution: Why Religion Is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell
Publishing.
- Hervieu-Léger, Danièle (2003): "The Case for A Sociology of 'Multiple Religious Modernities':
A Different Approach to the 'Invisible Religion' of European Societies". *Social Compass*, 50 (3):
287-295.
- Jersild, P C. (2009): "Vi är inte okunniga: P C Jersild svarar på kritiken mot Humanisterna".
Dagens Nyheter, 2009-06-30.
- Johansson, Morgan (2005): "Dogmer en fara för världen". Brännpunkt. *Svenska Dagbladet*, 2005-
04-20.
- Kornhall, Per (2009): "Brev till ledarsidan: Minaretförbudet och Humanisterna". *Uppsala Nya
Tidning*, 2009-12-08.
- Larsmo, Ola (2009): "Vi och de andra". *Dagens Nyheter*, 2009-06-26.
- Marx, Karl (1977 [1844]): "Till kritiken av den hegelska rättsfilosofin" i *Skrifter i urval: Filosofiska
Skrifter*, Karl Marx och Friedrich Engels. Lund: Bo Cavefors Bokförlag, s 131-144.
- Moberg, David O. (1982): "The Salience of Religion in Everyday Life: Selected Evidence from
Survey Research in Sweden and America". *Sociological Analysis*, 43 (3): 205-217.

- Nicolet, Sarah och Anke Tresch (2009): "Changing Religiosity, Changing Politics? The Influence of 'Belonging' and 'Believing' on Political Attitudes in Switzerland." *Politics and Religion*, 2 (1): 76-99.
- Nordin, Torgny (2006): "Skjuter skarpt mot religionen". *Göteborgs-Posten*, 2006-11-14.
- Rosenberg, Göran (2009a): "Är Humanisternas tro värd en mångmiljonkampanj?". *Dagens Nyheter*, 2009-12-16.
- Rosenberg, Göran (2009b): "Så vilka religioner har vi anledning att frukta?". *Dagens Nyheter*, 2009-06-18.
- Sturmark, Christer (2006): *Tro och vetande 2.0: om förnuft, humanism och varför människor tror på konstiga saker: en liten bok om stora frågor*. Nora: Nya Doxa.
- Sturmark, Christer (2009): "Ateismen ingen religiös tro". *Dagens Nyheter*, 2009-06-18.
- Svenungson, Jayne (2009): "Sturmarks troskritik behöver uppdateras". *Svenska Dagbladet*, 2006-08-22.
- Thunell, Christel och Eskil Fagerström (2008): "Lärare protesterar mot val av rektor". *Sydsvenska Dagbladet*, 2008-10-29.
- Ulvaeus, Björn (2006): "Religionerna måste kunna utmanas". Debatt. *Expressen*, 2006-02-01.
- Vernon, Glenn M. (1968): "The Religious 'nones': A Neglected Category". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 7 (2): 219-229.
- Zuckerman, Phil (2008): *Society Without God: What the Least Religious Nations Can Tell Us About Contentment*. New York: University Press.